

Summary
I.B.Slonevs'ka

Problem of the dialogue thinking: at the edge of philosophy and literature

The article examines the possible ways of forming the dialogical thinking in the subject field of literature study. Regarding literature as a key component of humanitarian education, the author makes an emphasizes on dialogical principle as a methodological ground, which further formation of the dialogical thinking of a personality.

Key words: the principle of dialogue, dialogical thinking, literature education.

Дата надходження статті до редакції

„23” січня 2007р.

УДК 37.014.15(477)

М.В.СОЛОВЕЙ,
кандидат педагогічних наук
(м.Хмельницький)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЇЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ОСНОВ

В статті аналізуються різні підходи до поняття експертизи. На основі узагальнення автор робить висновок про термін педагогічної експертизи, його зміст, предмет, відмінність від діагностики і моніторингу. Всі інші означення експертизи в освіті розглядаються як синоніми. Вказується на нормативно-правову базу експертної діяльності в освіті.

Ключові слова: експертиза, педагогічна експертиза, моніторинг, діагностика.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Експертна справа має тривалу історію і значне поширення в різних сферах життя. У сучасній практиці найбільш відомими є економічна, технічна, судово-медична експертиза. Набирають розвитку гуманітарна і соціальна експертиза. В контексті останніх розвивається експертиза освіти, або педагогічна експертиза.

Останнім часом питання експертизи освіти набули активного звучання як на рівні практики, так і в теоретичних розробках. На нашу думку, це пов'язано з оновленням змісту освіти, активізацією проектною та інноваційною діяльності, інформатизацією, переходом школи на нову структуру, впровадженням нетрадиційних методик навчання і таке інше. Значним поштовхом до розвитку експертної справи в освіті стало запровадження такої важливої форми державного контролю за діяльністю школи як атестація.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... В Україні теоретико-методологічні основи діагностики та експертизи педагогічних проектів розроблені І.П.Підласим [1]. В.П.Чудакова, Л.В.Буркова, К.В.Макогон, Н.Ф.Федорова [2] опрацювали питання експертизи інноваційних проектів. Ю.М.Швалб [3] дослідив теоретичні основи психологічної експертизи.

У зв'язку з атестацією загальноосвітніх навчальних закладів активізувалась як практична діяльність у сфері експертизи освіти, так і теоретичне осмислення її проблем. Одними із перших до теоретичних розробок атестаційної експертизи звернулись Г.В.Єльнікова [4], М.І.Сметанський, В.М.Галузяк та інші [5]. Зокрема Г.В.Єльнікова аналізує сучасний стан державного контролю за діяльністю шкіл, дає порівняльну характеристику моделей атестації в Україні, Росії, Англії, описує попередню модель атестації шкіл та її експертну оцінку. М.І.Сметанський з колективом визначив результативні та процесуальні показники ефективності педагогічної діяльності, запропонував діагностичні методики їхнього вимірювання, розробив нормативні документи, що регламентують діяльність атестаційних комісій та процедури експертизи. А.М.Єрмолю, Л.Г.Москалець, О.Р.Суджик, О.М.Василенко [6] розроблено технологічний аспект експертизи управління освітнім процесом у загальноосвітньому навчальному закладі. Зазначені автори детально описали програму експертизи управління та технологію її реалізації.

У сфері експертизи освіти активно працюють російські вчені педагоги і практики М.М.Князева [7], А.В.Бояринцева [8], С.Л.Братченко [9], В.Державін [10] та інші. На думку С.Л.Братченко, в сучасному суспільстві в цілому, і в освіті зокрема, роль експертизи зростає у зв'язку з руйнуванням ілюзій відносно можливості алгоритмувати життя і збільшенням соціальних зон невизначеності, що зумовлює експертну діяльність з метою наукової оцінки певних суспільних процесів і явищ.

Разом з тим у сучасних дослідженнях, на нашу думку, ще недостатньо розробок щодо аналізу понятійного апарату, змісту і принципів експертизи, її нормативно-правового забезпечення.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у визначенні основних підходів щодо означення понять: експертиза, педагогічна експертиза, предмета і принципів експертизи, її нормативно-правового забезпечення.

Виклад основного матеріалу... Проведений нами словниковий аналіз дає підставу стверджувати, що *експертиза – це дослідження певних справ, проблем з метою оцінки та формування відповідних висновків про їх стан.*

Розглядаючи діагностику і експертизу в єдиному контексті, І.П.Підласий [11] вказує на розбіжності понять, підкреслює, що в основі експертизи лежать методи діагностики. При цьому розглядає *діагностику* як систему технологій, засобів, процедур, методик і методів висвітлення обставин, умов та факторів функціонування педагогічних об'єктів, перебігу педагогічних процесів, встановлення їх ефективності та наслідків у зв'язку із заходами, що передбачаються або здійснюються, а *експертизу – як діяльність, спрямовану на визначення оцінки, що ґрунтується на основі спеціальних досліджень і містить мотивовані висновки про певну педагогічну систему (педагогічний проект), програму чи її окремі елементи.*

Експертиза часто застосовується в поєднанні з іншими способами пізнання, але при цьому має ряд відмінностей. Зокрема, на думку Л.С.Братченко [12] від власне наукових досліджень вона відрізняється ще й своїми завданнями. Якщо наукові дослідження зорієнтовані на отримання нових знань, то сутність експертизи полягає в поясненні та оцінці даної реальності як такої. Останнім часом активізувалась робота у сфері моніторингу. Аналіз методології моніторингу та інструментарію досліджень вказує на те, що в його основі також лежать методи діагностики. Його сутність полягає у спрямованості дій на регулярне спостереження, збір інформації про розвиток певної педагогічної системи чи проекту в часі. Аналізуючи теоретичні та практичні аспекти проблеми оцінювання якості освіти, Т.Луїна [13] вбачає основне завдання моніторингу якості освіти і як складової системи державного управління освітою, і як інструменту, що використовується для вимірювання й оцінювання досягнутих результатів – у визначенні проблем в освітній галузі, здійсненні систематичних досліджень різних елементів системи загальної середньої світи та об'єктів освітнього середовища, у фіксації наслідків управлінського впливу на систему освіти та змін, що відбуваються при цьому. *Експертиза ж, на нашу думку, відрізняється від моніторингу ще й тому що здійснюється як разова процедура на вході (оцінка проекту, програми, системи і таке інше), або на виході (результат) і передбачає, оцінювання, формування мотивованих і, як правило, нормативно-правових висновків на основі співставлення реального стану речей із нормами і стандартами (еталонами).* Суттєво відрізняється експертиза і від експерименту, який передбачає вплив на природний хід певного педагогічного процесу і контроль над основними його параметрами. Експертні процедури навпаки мінімізують таке втручання.

У науковій літературі зустрічаються різні види експертизи в освіті. Зокрема: гуманітарна, демократична, атестаційна, експертиза інновацій, психолого-педагогічна. Зважаючи на спільні ознаки об'єкта експертизи в освіті, ми схильні розглядати їх в контексті єдиного поняття, а саме: *педагогічна експертиза*. Зважаючи на загальне означення експертизи, ми розглядаємо *педагогічну експертизу* як *складну аналітико-синтетичну діяльність, спрямовану на дослідження (перевірку), формування обґрунтованої (мотивованої) оцінки науково-педагогічного рівня про той чи інший об'єкт (проект) освітньої діяльності.* При цьому педагогічна експертиза може одержувати назву за об'єктом чи напрямом проведення, як, наприклад, – експертиза проекту, експертиза педагогічних інновацій, експертиза навчально-виховного процесу, експертиза роботи з педагогічними кадрами, атестаційна експертиза освітньої діяльності тощо. Однак, за ознаками подібності об'єктів, їх функціональної приналежності – це педагогічна експертиза. В цілому педагогічна експертиза спрямована на компетентне оцінювання підручників чи посібників, наукових досліджень, проектів, стандартів освіти, основних напрямів управління і діяльності навчальних закладів. Педагогічна експертиза забезпечує розгляд, дослідження педагогічних явищ, процесів, проблем, результатів педагогічної діяльності, створює інформаційне поле для прогнозування розвитку системи освіти, надання консультативної допомоги навчальним закладам. В процесі проведення експертизи актуалізується комплекс науково-дослідних процедур, спрямованих на одержання від експертів відповідної інформації та прийняття на її основі компетентних рішень у галузі управління освітнім закладом. Це показник професійної компетентності педагогічного колективу того чи іншого навчального закладу.

В.С.Черепанов [14] вважає, що педагогічна експертиза є складовою педагогічної кваліметрії. Проте, на нашу думку, якщо виходити з того, що кваліметрія [15] є науковою дисципліною, яка вивчає методологію і методику комплексних кількісних оцінок якості будь-

яких предметів, об'єктів, процесів, явищ, *то ми навпаки – не ототожнюємо ці поняття, і розглядаємо кваліметрію як метод дослідження, інструмент для вимірювання в процесі експертизи.* За своїм призначенням кваліметрія є методом педагогічної експертизи.

Предметом педагогічної експертизи може служити будь-яка система, у сфері впливу якої є вчителі, учні, батьки або умови їх життєдіяльності в навчальному закладі. За функціональною приналежністю можна виділити такі об'єкти експертизи, як проекти, плани, програми, освітні послуги, альтернативні системи дій, що вписані в загальну педагогічну систему. Особливе місце займають освітні інноваційні (освітні, дидактичні, виховні системи, зміст освіти, освітні педагогічні технології, методи, форми, засоби розвитку особистості, організація навчання і виховання, технології управління тощо). Крім того С.Л.Братченко [16] вказує, що при аналізі інноваційних проектів і шкіл важливо звернути увагу на цінності та уявлення про суть людини, стиль життя школи, основну педагогічну ідею і засоби її реалізації.

В зарубіжних дослідженнях використовуються різні підходи до визначення основних напрямів аналізу життя школи. Одна із найбільш узагальнених схем включає чотири основних блоки: шкільне середовище, вчителі і процес навчання, учні, освітні програми.

Аналіз сучасних теоретичних розробок з проблем експертизи вказує на те, що експертиза є специфічним, особливим процесом оцінної діяльності. Ю.М.Швалб [17] доводить, що експертиза – це інтерпретація, і навколо будь-якого предмета експертизи можна побудувати теоретично необмежену їх кількість. Однак обмеження виникають через те, що експертиза за своєю суттю є прикладним дослідженням і при цьому відповідає потребам та інтересам, які впливають із запиту на експертизу. Будь-яка сфера знань чи практична діяльність, в тому числі і педагогічна, є внутрішньо неоднозначною та суперечливою. Тому перед експертом завжди виникає проблема вибору тих конкретних знань чи нормативних документів, які можуть бути покладені в основу експертної оцінки. Отже, виходячи з того, яку теорію покладено в основу експертизи, один і той же предмет може отримати різну експертну інтерпретацію. Так, якщо об'єктом педагогічної експертизи стає будь-яка інноваційна діяльність, то її можна оцінити і з точки зору дидактики, і з точки зору теорії розвитку особистості, і з точки зору управління освітнім процесом. За умови, якщо предметом експертизи є методична робота з кадрами, то її можна відповідно оцінити з точки зору трудового законодавства, з точки зору творчого розвитку особистості вчителя, з точки зору результативності навчального процесу, з точки зору розвитку учнів (вихованців). Аналогічно й інші предмети педагогічної експертизи не можна оцінити за абсолютно однозначними параметрами. Тому при проведенні експертизи педагогічних систем, чи освітньої діяльності в цілому, необхідно дотримуватись певних вимог, або, як їх називає Ю.М.Швалб, методологічних принципів. *Це полісуб'єктність, взаємне відображення, додатковість, багаторівневість.*

Будь-яка педагогічна система є штучною, виникає і функціонує тільки за рахунок зусиль людей, які до неї входять. Отже, під час експертного дослідження необхідно виділити всі основні діяльнісні позиції та описати функції відповідних суб'єктів. Мінімум необхідний їх набір становить: автор проекту, вчитель, учень. Можуть додаватися й інші. Все залежить від конкретних умов.

Всі діяльнісні позиції, що складають освітню(педагогічну) систему, слід розглядати як самостійні і взаємозалежні. За таких умов жодна позиція в педагогічній (освітній) системі не може бути реалізована сама по собі без наявності інших.

Педагогічні системи та проекти є багаторівневими. Для кожного конкретного випадку експертизи треба визначати й описувати ту систему, до якої входить та, що аналізується і та, що вписана в систему.

За своєю суттю педагогічна експертиза є науковим явищем. В її основі лежать методологія і методи науково-педагогічного дослідження та педагогічної діагностики. Завдяки їх сукупному застосуванню експерт збирає необхідні дані (експертну інформацію), яка є основою для формування оцінки, висновків, рішень. Використання загального поняття *педагогічна експертиза* є оптимальним ще й тому, що відображає наукову сутність процесу, а відтак при застосуванні в практиці експертної діяльності, зокрема при проведенні *атестаційної експертизи* має нормативно-правову, яка ґрунтується на Законі України „Про наукову та науково-технічну експертизу” та „Положенні про організацію та проведення наукової та науково-технічної експертизи”.

В такому контексті педагогічна експертиза набуває ознак нормативно правового процесу, а її сутність полягає в оцінці педагогічної й освітньої діяльності (педагогічних проектів, рішень), підготовці мотивованих висновків для прийняття відповідних управлінських рішень.

Відповідно до зазначених правових документів, головними принципами педагогічної експертизи як наукового і нормативного процесу є компетентність, об'єктивність і незалежність

осіб, установ, організацій, що проводять експертизу, вільний виклад особистої думки експерта з питань експертного аналізу, відповідальність, достовірність і повнота аналізу, обґрунтованість рекомендацій експертизи, аналіз громадської думки та її об'єктивне врахування при проведенні експертизи.

Організатори експертизи зобов'язані забезпечувати комплексне, якісне та ефективне проведення експертизи на основі досягнень психолого-педагогічної науки та відповідних нормативів, що діють в освіті. Висновки експертизи, яку проводять держані органи управління освітою, чи інші представники державної влади, до компетенції яких входить експертна діяльність у сфері освіти за окремими напрямками, є неухильними для розгляду та врахування при обґрунтуванні пріоритетних напрямів розвитку.

Висновки... На основі дослідження сучасних науково-педагогічних поглядів на проблему експертизи освітньої діяльності ми дійшли висновку про доцільність застосування єдиного поняття, а саме „педагогічна експертиза”. Всі інші означення експертизи в освіті вказують на предмет (експертиза проєктів, експертиза інновацій), або принципи (гуманітарна, демократична) експертизи. В процесі аналізу поняття педагогічна експертиза описано її ознаки, а також відмінності від діагностики і моніторингу.

Встановлено, що нормативно-правовою основою експертної діяльності є Закон України „Про науково-технічну експертизу” та Положення про порядок науково-технічної експертизи. Звідси випливають основні завдання, принципи експертизи, вимоги до експертів. Педагогічна експертиза, таким чином, набуває ознак нормативного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Підласий І.П. Діагностика і експертиза педагогічних проєктів. – К.: Україна, 1998. – С.10.
2. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Випуск 4: Збірник наукових праць / ред. кол.: Л.І.Даниленко (гол. ред.) та ін. – К.: Логос, 2001. – 168с.
3. Швалб Ю.М. Теоретичні основи психологічної експертизи // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Випуск 4: Збірник наукових праць / ред. кол.: Л.І.Даниленко (гол. ред.) та ін. – К. Логос, 2001. – С.3-12.
4. Ельнікова Г.В. Атестація загальноосвітніх навчальних закладів в Україні: передумови, зміст, експеримент. Науково-методичний посібник. – Харків: ТО Гімназія, 1999. – 160с.
5. Сметанський М.І., Галузяк В.М., Слободянюк М.І., Шахов В.І. Атестація загальноосвітніх шкіл. – Вінниця: РВВ ВАТ Віноблдрукарня, 2001. – 310с.
6. Технологія експертизи управління освітнім процесом у загальноосвітньому навчальному закладі. Науково-методичний посібник, під ред. А.М.Єрмоли. – Харків: Пошук, 2000. – 259с.
7. Князева М.М. Экспертиза образовательных проектов // Школьные технологи. – 2001. – №2. – С.210-225.
8. Бояринцева А.В. Как „измерить” воспитание // Школьные технологи. – 2001. – №2. – С.188-201.
9. Братченко Л.С. Гуманитарная экспертиза образования: условия проведения // Школьные технологи. – 2001. – №2. – С.178-195; – 2001. – №3. – С.204-225; – 2001. – №4. – С.139-147.
10. Державін В. Технологія проведення демократичної експертизи // Управління освітою. – 2004. – №18 (90). – вересень.
11. Підласий І.П. Вказана праця.
12. Братченко Л.С. Вказана праця.
13. Луніна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика. – К.: Видавничий дім „Шкільний світ”: Вид. Л.Галіцина, 2006. – 128с.
14. Черепанов В.С. Экспертные оценки в педагогических исследованиях. – М.: Педагогика, 1983. – С.9.
15. Азгальдов Г.Г. Теория и практика оценки качества товаров (основы квалиметрии). –М., 1982. – С.4.
16. Братченко Л.С. Вказана праця.
17. Швалб Ю.М. Вказана праця.

Анотація

Н.В.Соловей

К вопросу о понятии „педагогическая экспертиза” и ее нормативно-правовые основы

Анализируются разные подходы к определению понятия „экспертиза”. Обобщая современные разработки проблемы, автор делает вывод о необходимости применения термина „педагогическая экспертиза”. Все другие определения экспертизы рассматривает как синонимы. Обращает внимание на нормативно-правовую базу экспертизы в образовании.

Ключевые слова: *экспертиза, педагогическая экспертиза, мониторинг, диагностика.*

Summary

M.V.Solovey

To the question about notion of „pedagogical expertise” and her standard-juridical foundation

Different approaches to the definition of the notion „expertise” are analyzed. On the basis of their synthesis the author makes a conclusion about the application of the term „pedagogical expertise”. All other definitions of the term „expertise” are considered as synonyms. The focus is on the imperfection of the standard-juridical foundation of the expert in education.

Key words: *expertise, pedagogical expertise, monitoring, diagnosis.*